

Klargör underagenters rättsliga ställning i lagen om handelsagentur

Enligt den svenska lagen (1991:351) om handelsagentur (1 §) är en handelsagent "den som i en näringsverksamhet har avtalat med en annan, huvudmannen, att för dennes räkning självständigt och varaktigt verka för försäljning eller köp av varor genom att ta upp anbud till huvudmannen eller sluta avtal i dennes namn".

Lagen om handelsagentur bygger i viss mån på direktivet om samordning av medlemsstaternas lagstiftning rörande handelsagenter (rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter). I nyssnämnt direktiv definieras en handelsagent som "en självständig agent med varaktig behörighet att förhandla om försäljning eller köp av varor för annan persons räkning, här nedan kallad huvudman, eller att förhandla om och slutföra sådana affärsuppgörelser i huvudmannens namn och för dennes räkning".

En underagent i sin tur, torde enligt normalt språkbruk, innebära att en agent (huvudagenten) anlitar en annan agent (underagenten) att utföra det uppdrag som huvudagenten åtagit sig gentemot huvudmannen. Situationen torde inte vara helt ovanlig när exempelvis en huvudagent är så kallad generalagent för ett land, och upplåter rätt för underagenter att inom vissa geografiskt begränsade områden fullgöra huvudagentens uppdrag.

Ingenstans, vare sig i lagen om handelsagentur eller i rådets ovan nämnda direktiv, berörs frågan om eventuella underagenters rättsliga ställning. I skrivande stund synes inte heller föreligga något vägle-

dande uttalande från Högsta domstolen.

Alldeles klart torde det dock vara att den egentliga huvudmannen, i förhållande till underagenten inte kan ha några skyldigheter, i vart fall inte grundade på lagen om handelsagentur. Skulle motsatsen råda, skulle detta i så fall innebära ett märkligt avsteg från principen om att part i kontraktsförhållande endast ansvarar mot sin direkte medkontrahent, inte mot medkontrahentens medkontrahent.¹

I motiven till lagen om handelsagentur berörs underagenter på så sätt att det konstateras att agenter inte skall anses ha rätt att anlita underagenter om inte överenskommelse om detta träffats med huvudmannen, prop. 1990/91:63 s. 58. Detta uttalande har högst berättigat ifrågasatts av Herbert Söderlund,² eftersom ju en handelsagent självständigt har rätt att bestämma hur uppdraget skall utföras.

Beträffande underagentens rättsliga ställning synes i övrigt Herbert Söderlund³ vara av den uppfattningen att lagen om handelsagentur skulle vara tillämplig på förhållandet mellan agenten och dennes underagent. Om inget är avtalat, skulle huvudagenten i så fall gentemot huvudmannen svara för underagentens agerande.

Herbert Söderlunds ståndpunkt att lagen om handelsagentur skulle vara tillämplig på förhållandet mellan huvudagenten och dennes underagent är inte helt invändningsfri. I lagen anges ju nämligen att en handelsagent skall verka för

¹ Jan Hellner, Speciell avtalsrätt II, 3:1, 1996 s. 124.

² Herbert Söderlund, Agenträtt, 1:1, 1994 s. 159.

³ Herbert Söderlund, a.a. s. 159.

försäljning eller köp av varor genom att ta upp anbud till huvudmannen eller sluta avtal i dennes namn. Huvudmannen i detta sammanhang skulle alltså vara huvudagenten och "handelsagenten" skulle följaktligen vara underagenten. Men detta innebär i så fall en logisk kullerbytta, eftersom underagenten inte rimligen utan särskilt bemyndigande (17 § lagen om handelsagentur) från den egentliga huvudmannen kan sluta avtal i huvudagentens namn eftersom ju huvudagenten själv är en handelsagent. Huvudagenten har ju ingen självklar rätt att i sitt namn sluta avtal eller ta upp anbud; skulle han ha det är han ju inte en agent utan snarare en kommissionär. (Med kommissionär förstås den som har uppdrag att för annans räkning men i eget namn försälja eller inköpa varor, värdepapper eller annan lös egendom.) En bokstavstolkning av lagen om handelsagentur ger sålunda snarare vid handen att lagen inte skulle vara tillämplig på förhållandet mellan en huvudagent och dennes underagent.

Vidare skulle, med visst fog, kunna hävdas att om lagen om handelsagentur rakt av skulle tillämpas på förhållandet mellan huvudagenten och dennes underagent, skulle huvudagenten under vissa förhållanden kunna försättas i mycket svåra situationer. Om exempelvis den egentlige huvudmannen skulle försättas i konkurs, upphör ju agenturavtalet (27 § la-

gen om handelsagentur) att gälla mellan huvudagenten och den egentlige huvudmannen. Kvar skulle då huvudagenten stå, med det fulla ansvaret gentemot underagenten med allt vad det innebär med rätt till avgångsvederlag m.m.

Enligt min uppfattning kan man sålunda vid en bokstavstolkning av lagen om handelsagentur, inte komma till annan slutsats än att lagen inte är direkt tillämplig på relationen mellan en huvudagent och en underagent. Men detta leder å andra sidan till ett orimligt förhållande, nämligen att underagenten i så fall skulle sakna det lagliga skydd som huvudagenten har. Som bekant är ju lagen om handelsagentur bland annat avsedd att stärka handelsagentens ställning gentemot huvudmannen, se till exempel prop. 1990/91:63 s. 24.

Om huvudagenter, som ju nu är fallet, anses i behov av skyddsregler, borde detta i så fall i lika hög grad gälla för underagenter. I annat fall skulle huvudagenten gentemot underagenten kunna påtvinga denne avsevärt mycket hårdare villkor än vad han själv har. Dessutom torde det ofta vara så att en underagent har en svagare ställning än sin huvudagent.

Min uppfattning är därför att den nuvarande lagen om handelsagentur bör revideras och kompletteras med regler avseende underagenters rättsliga ställning gentemot huvudagenten.

Michael Pålsson